

Dokuz Eylül Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
Cilt: 1 Sayı: 1 2012

URLA SÖĞÜT KUTSAL ALANI SERAMİK BULUNTULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Aygün Ekin MERİÇ*, Ali Kazım ÖZ* ve Ahmet UHRİ*

ÖZET

İzmir, Urla'nın güneybatısında bulunan eski Söğüt köyü sınırları içindeki kutsal alan çevresinde ele geçen buluntular bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Söğüt kutsal alanı 2007 yılında tespit edilmiş ve mimari yapısı incelenerek yayınlanmıştır. Daha sonraki yüzey araştırmalarda rastlanılan seramik buluntulara dayanarak, kutsal alanın kullanım evreleri anlaşılmıştır. Buna göre, alanın Prehistorik dönemlerden beri kullanım gördüğü ve Arkaik dönemden itibaren kutsal mekân işlevi kazandığı görülmektedir. Hatta antik kaynaklarda sözü edilen Büyük İskender oyunlarının burada yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Urla, Kutsal Alan, Yüzey Araştırması, Arkaik

EVALUATION OF CERAMIC FINDS AT THE SANCTUARY OF URLA SÖĞÜT

ABSTRACT

The minor rock shelter called as the Sanctuary of Söğüt is situated in the southeast of Urla, Izmir. According to the field survey at the Sanctuary of Söğüt, the settlement was in use already in Prehistoric periods, but it has began as a sanctuary in the Archaic periods. In our paper, based on all of these archaeological evidences, we would like to assume that the sanctuary assigned to Alexander the Great mentioned by classical authors.

Keywords: Urla, Sanctuary, Survey, Archaic

* Öğr. Gör. Dr., DEÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

* Öğr. Gör. Dr., DEÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

* Yrd. Doç. Dr., DEÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

İzmir ili, Urla ilçesinin 15 km. güneybatısında jeolojik olarak Nohutalan formasyonunun doğu sınırını oluşturan Uzuntepe'nin batısında, ortasından Tatar Deresi'nin geçtiği bir düzlük yer almaktadır. 2007 yılı yüzey araştırmaları kapsamında (Uhri ve Öz, 2008, s. 295), ovanın doğu yamaçlarında bulunan büyük bir kaya sığınağı, çevredeki terk edilmiş Söğüt Köyü nedeniyle Söğüt Mevkisi Kutsal Alanı olarak adlandırılmıştır. Strabon'da Khersonessos olarak geçen ve aslında bir coğrafya teriminden türeyerek Urla-Çeşme-Karaburun Yarımadası'nın anakaraya bağlandığı en dar yere adını veren bölge, yarımada'yı kuzey güney doğrultusunda aşan yükseltilerin arasında düz bir alandır. Burada hızlı kesilen ve Kıran Dağı'ndan aldığı malzemeyi taşıyamaz hale gelen Kocadere'nin düzlüğün oluşmasına neden olduğu gözükmemektedir. İşte bu düzlüğün doğu sınırında yer alan kireçtaşı yükseltilerin başladığı yerde ve altındaki düzluğe hakim konumuyla dikkati çeken oldukça büyük kaya sığınağı içinde, kayaya oyulmuş bir sunak yer almaktadır (Resim 1).

Sözü edilen Söğüt mevkisi antik kaynaklara göre Klazomenai toprakları içinde yer alır. Klazomenai arazisi (khora) doğuda İzmir (Smyrna) ve batıda Erythrai ile sınırlanmıştır. Erythrai sınırının Hypokremnos (İçmeler, Gülbahçe) civarında olduğu, Klazomenai antik kentindeki kazıları yönetmiş olan Prof. Dr. Güven Bakır tarafından tahmin edilmektedir. Güneyde ise kent arazisinin Sığacık Körfezi'ne dek uzandığı anlaşılmakta, ancak Klazomenai'nin burada bir yerleşimi olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca başta Pausanias olmak üzere antik kaynaklarda, Makedonya'lı Aleksandros'un Klazomenai topraklarındaki bir noktada açılacak bir kanal ile yarımada'yı, adaya dönüştürme düşüncesinden söz edilmiştir (Pausanias, II, 1.5). Araştırmacılar bu kanal için en uygun yerin İçmeler kıyısından (Hypokremnos) güneye uzanan vadi olduğu konusunda hemfikirdir.

Söz konusu alanda Büyük İskender onuruna Aleksandria oyunlarının düzenlendiği, antik kaynaklarca aktarılmaktadır (Strabon, XIV, 31). Strabon, Khersonessos denilen bu bölgede Khalkideis adlı bir yerleşimin olduğunu ve bunun yukarısında Philippos oğlu Aleksandros'a tahsis edilmiş bir kutsal bölgenin yer aldığını belirtmektedir. Söğüt kutsal alanında yapılan araştırma sonucu rastlanan seramik ve taş yüzey buluntuları, sözü edilen bölgenin Prehistorik dönemlerden beri bilindiğini, ancak buluntular itibariyle MÖ VI. yüzyıldan itibaren kutsal alan işlevi kazanmış olabileceğini akla getirmektedir. Bunun en önemli kanıtların biri de muhtemelen Klazomenai üretimi olan (Hürmüzlü, 1992, Nr. 95) tek kulplu kâse parçasıdır (Levha 1, Nr. 3).

Kutsal alan ve çevresinde yapılan gözlemler, henüz bir kazı çalışması olmadığı için, burasının tam olarak tarihlenmesi konusunda yeterli değildir. Kaçak kazılarla mağara dışına taşınan toprakta sadece iki adet, amorf, el yapımı, kaba, kötü pişirilmiş, koyu yüzlü ve

seramik parçası (Levha 1, Nr: 1-2) ile birlikte çakmaktaşı alet parçalarının da bulunması mağaranın en azından Erken Tunç Çağı'ndan beri bilindiğinin kanıtıdır. Bunun yanı sıra, Söğüt Mevkisi'nin kuzeydeki Gülbahçe (Çarpank) Körfezi'ne sekiz km uzaklıkta olması ve bu körfez kıyısında 1963 yılında Arkeolog Yüksel Emekli tarafından çakmaktaşıdan yapılmış Alt Paleolitik döneme tarihlenen bir el baltasının bulunmuş olması (Kansu, 1963, s. 485; TAY-I, Özbek/Çarpank), bölgedeki insan izlerinin çok daha gerilere gittiğini göstermektedir.

Kutsal alandaki sunağın üzerinde kollarını iki yana açarak ayakta duran bir insanı betimlediği düşünülen figürün (Resim 2), kollarına denk gelen kısımda metal kenet izlerine rastlanmıştır. Buraya monte edilen nesne, kanımızca ahşap ya da benzer malzemedен yapılmış bir haç olup, burasının Hıristiyanlarca da kutsal sayıldığını, korunup, kullanıldığını göstermektedir (Uhrı ve Öz, 2008, s.298). Müller, Wilton, Cramer, Hamilton ve Texier gibi gezginlerin yayınlarında adı anılmayan, Kiepert haritasında belirtilmemekle birlikte yakınlarında Trikuria adında bir köyün işaretli olduğu Söğüt Mevkisi, kayıtlarda 1918 yılına kadar 60 haneli bir Rum köyü olarak geçmektedir (Nakracas, 2003, s. 90). Trikuria yerleşimi bugün Taşçukuru harabelerinin bulunduğu yer olabilir.

Bölgenin, ancak MÖ VI. yüzyıldan itibaren yerleşim olmaktan çıkıp bir kutsal alan mahiyetine büründüğünü, yoğun olarak rastlanılan Arkaik (Levha 1, Nr: 3), Helenistik (Levha 1, Nr: 4-9) ve Roma Dönemi (Levha 2, Nr: 10-14) seramiklerine dayanarak belirtmek olasıdır. Ayrıca Ortaçağ ve daha geç dönemlere ait seramik (Levha 2, Nr: 15-16) buluntular da, Hıristiyanlık sonrası dönemde de kullanım görmüş olabileceğini düşündürmektedir.

Nr.1 ve 2'deki çömleğe ait ağız parçaları, Erken Tunç Çağı'na aittir (Emp. X-IX, Jar Rim AI-II, Nr. 193; Emp. VIII, Jar Rim AI-II, Nr. 217; Emp. VII-VI, Nr. 659). Nr. 1'in iç ve dış yüzü perdahlı olmasına rağmen Nr. 2'de ise perdah sadece dış yüzde bulunmaktadır.

Nr. 3'deki örnek, muhtemelen Klazomenai üretimi olan tek kulplu bir kâsedir. Klazomenai'da tek kulplu kâseler, ağız profillerine göre tiplere ayrılmaktadır (Hürmüzlü, 1992, s. 34-39). Üçgen ağız kenarlı tip olarak "Tip 830" içindeki örneklere yakınlık göstermektedir (Hürmüzlü, 1992, Nr. 87). Bütün tiplerde iç yüzdeki ve ağız kenarındaki firmis bantlar tipiktir. İç yüzde kâsenin alt yarısında olması beklenen yatay ikili bantlar Söğüt örneğinde korunmamıştır.

Nr. 4, batı yamacı tekniğinde bezenmiş bir skyphos parçasıdır. Ephesos ve Pergamon'daki benzerleri MÖ 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Pergamon'daki Altar buluntusunda bir örneği çıktığı için en geç MÖ 2. yüzyıl başlarından itibaren bu tipin bilindiği kesinleşmiştir (Schäfer, 1968, Abb.8, Z74). Form, hafif içe dönük ağızlı ve yumurta şeklinde

bir profile sahiptir. Dış yüzü kil boya ile yapılmış olan zeytin yaprakları motifinin, firnis üzerinde mat izleri belli olmaktadır.

Nr. 5-8 nolu parçalar amphora formuna aittir. Nr.6-8 nolu örnekler, tipik kırmızımsı kil renkleri ve form özellikleriyle Knidos amphoralarına işaret etmektedir. Ephesos'daki benzer örnekler Hellenistik Dönem tarihlidir (Gassner, 1997, Taf. 34, Nr. 399; Taf. 37, Nr. 423-425).

Nr.9, Hellenistik Dönem'de sık rastlanılan testi formuna ait bir ağız kenarıdır (Gassner, 1997, Taf. 26, Nr. 324; Edwards, 1975, Nr. 310). Bu form için, dudak altında keskin bir çıkıntı yapan profil tipik bir özelliktir. Roma Dönemi'nde bu form gelişerek şarap testisi olarak kullanılmaya devam etmiştir (Gassner, 1997, s. 95).

Nr. 10-14 nolu parçalar geç Roma Dönemi sigillatası olarak adlandırılan LRC tipindedirler. Bu tip, Anadolu'da özellikle Geç Roma – Erken Bizans Dönemi arasında yoğun olarak kullanılmıştır (Meriç, 2002, s. 68). En erken ve en çok örneğin bulunmasından dolayı üretim yeri olarak Phokaia önerilmektedir (Gassner, 1997, s. 137). Bu yüzden LRC tipine, “Phokaia Kırmızı Astarlı Seramiği” adı da verilmektedir.

Nr. 15-16, MS 13. ve 14. yüzyıllar arasına tarihlenen tipik sırlı Bizans seramiklerine ait çanak parçalarıdır. Nr. 15'deki kaidenin iç yüzünde fazla parlak olmayan kahverengi, sarı ve krem rengi sır kullanılarak yapılmış bitkisel motifler bulunmaktadır. Aynı teknikte yapılmış bir benzer örnek MS 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın birinci yarısına tarihlenmektedir (Böhlendorf-Aslan, 2004, Nr. 586). Seramik buluntuların yanı sıra Helenistik veya Roma dönemine tarihlenen Nr. 17'deki pişmiş toprak figürin kaidesi, burasının bir kutsal alan olabileceğinin kanıtıdır.

Sonuç olarak, Söğüt kutsal alanının, konumu, mimarisi ve seramik buluntularının gösterdiği gibi Erken Tunç Çağı'ndan itibaren kullanılan bir kült mağarası olduğu söylenebilir. Az sayıdaki seramik buluntular her ne kadar yetersiz olsa da, nitelikleri bakımından dönemlerini tam olarak ifade eden, tipik örneklerdir. Özellikle, Klazomenai, Phokaia ve Chios gibi yakın mesafedeki önemli Ionia kentlerindeki örneklerle benzerlik göstermektedir. Kutsal alan olarak kullanılan bu kaya sığınağı, yapı itibarıyla bir kült mağarası niteliğindedir. Bu nedenle, Pergamon Kapıkaya ve Metropolis Uyuzdere gibi kült mağaraları ile Antakya Aziz Peter, Ephesos Yedi Uyurlar, Ereğli Cehennem mağası ve Kırklareli Balkaya mağara-kiliseleriyle aynı kategoride değerlendirilmelidir.

BULUNTU KATALOĞU

SERAMİK

1. Levha. 1. Nr.1. Çömlek ağız parçası

Kil: açık kırmızımsı kahverengi (2,5YR 6/4); mika, kum, taşçık katkı

Yüzey İşlemleri: İç ve dış yüz, kırmızımsı gri (5YR 5/2), iç ve dış yüzey perdahlı, yer yer yanık

Par: Emp. X-IX, Jar Rim AI-II, Nr. 193; Emp. VIII, Jar Rim AI-II, Nr. 217; Emp. VII-VI, Nr. 659.

Tar: Erken Tunç Çağı

2. Levha. 1. Nr.2. Çömlek ağız parçası

Kil: açık kırmızımsı kahverengi (2,5YR 6/6); kum, taşçık katkı

Yüzey İşlemleri: Dış yüzey açık kırmızımsı kahverengi (2.5YR 7/3), iç yüzey açık kırmızı (10R 6/6), dış yüzey perdahlı

Tar: Erken Tunç Çağı

3. Levha. 1. Nr.3. Klazomenai Tek Kulplu Kâse ağız-gövde parçası

Kil: açık kırmızımsı kahverengi (5YR 6/4); kum kalsit katkı

Yüzey İşlemleri: İç ve dış yüzey açık kahverengi (7,5YR 6/4), dudak kenarında siyah bant bezemeli.

Par: Hürmüzlü 1992, Nr. 87 (MÖ 600-550)

Tar: Arkaik Dönem

4. Levha. 1. Nr.4. Batı Yamacı Skyphos ağız parçası

Kil: açık kırmızı (10R6/6), kalsit katkı

Yüzey İşlemleri: İç ve dış yüzey, siyah (Gley1 2,5N) firnisli. Dış yüzde ağız kenarında iki kazıma yivler arasında sadece mat izleri kalmış kil boya zeytin yaprakları

Par: Mitsopoulos-Leon, 1991, B54, Taf.37; Behr, 1988, Abb. 13, Kat. Nr.55; Schäfer, 1968, Bezeme için Taf. 12, D14 (K458/625, Askleipon). Ziegenaus ve Luca, 1968, Taf. 49, 244.

Tar: MÖ 2. Yüzyıl

5. Levha. 1. Nr.5. Amphora ağız parçası

AÇ: 9,4cm

Kil: kırmızımsı kahverengi (5YR 6/4), mika ve kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: İç ve dış pembe (7.5YR 8/3) astarlı

Par: Ladstätter, 2003, Taf.176, K436.

Tar: Hellenistik Dönem

6. Levha. 1. Nr.6. Knidos Amphora ağız parçası

AÇ: 4,7 cm.

Kil: pembe (5YR 7/4), mika ve kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: Kil renginde

Par: Gassner, 1997, Taf. 33, 399; Meriç, 2002, K188.

Tar: Hellenistik Dönem

7. Levha. 1. Nr.7. Knidos Amphora dip parçası

Kil: kırmızımsı kahverengi (2,5YR 7/4), mika ve kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: pembemsi beyaz (7,5YR 8/2) astarlı

Par: Gassner, 1997, Taf.37, 425.

Tar: Hellenistik Dönem

8. Levha. 1. Nr.8. Knidos Amphora dip parçası

Kil: pembe (5YR 7/4), mikalı

Yüzey İşlemleri: kil renginde astarlı

Par: Gassner, 1997, Taf.37, 423.

Tar: Hellenistik Dönem

9. Levha. 1. Nr.9. Testi ağız parçası

AÇ: 8,8cm

Kil: açık kırmızı (2,5 YR 6/6), kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: pembe (2,5YR 8/3) astarlı.

Par: Gassner, 1997, Taf. 26, 324; Edwards, 1975, 310.

Tar: Hellenistik Dönem

10. Levha. 2. Nr.12. LRC

AÇ: 34,2cm

Kil: kırmızı (10R 5/6)

Yüzey İşlemleri: kırmızı (10R 5/6) firnisli, dış yüzde dudak kenarı koyu gri (GLE Y1 4/N)

Par: Gassner, 1997, Taf. 47, 570; Hayes, 1972, Fig. 69, 17.

Tar: Geç Roma Dönemi

11. Levha. 2. Nr.13. LRC

AÇ: 28,00cm

Kil: açık kırmızımsı kahverengi (2,5 YR 6/4), kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: iç ve dış yüzey kırmızı (10R 5/6) firnisli

Par: Hayes, 1972, Fig. 69, 23, 24; Gassner, 1997, 558.

Tar: Geç Roma Dönemi

12. Levha. 2. Nr.14. LRC

AÇ: 32,6cm

Kil: açık kırmızı (2,5YR 6/8), mika, kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: iç ve dış yüzey kil renginde

Par: Hayes, 1972, Fig. 69, 32.

Tar: Geç Roma Dönemi

13. Levha. 2. Nr.15. LRC

AÇ: 19,6cm

Kil: açık kırmızı (2,5YR 6/8), mika, kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: kırmızı (10R 5/6) firnisli

Par: Hayes, 1972, Fig. 69, 32.

Tar: Geç Roma Dönemi

14. Levha. 2. Nr.16. LRC

KÇ: 16,00cm

Kil: açık kırmızı (2.5YR 6/6), kalsit katkı

Yüzey İşlemleri: soluk kırmızı (10 R 5/4) firnisli

Par: Hayes, 1972, Fig. 69, 19.

Tar: Geç Roma Dönemi

15. Levha. 2. Nr.17.

KÇ: 6,4cm

Kil: açık kırmızı (2,5YR 6/6), mika, kalsit katkı

Yüzey İşlemleri: iç yüzey krem rengi, kahverengi ve sarı sırla yapılmış dallar, dış yüzey kırmızımsı sarı (5YR 6/6)

Par: Böhlendorf Aslan 2004, Nr. 586 (MS 13. yüzyılın ikinci yarısı-14.yüzyılın birinci yarısı).

Tar: MS 11-13. Yüzyıl

16. Levha. 2. Nr.18.

AÇ: 12,8cm

Kil: açık kırmızı (2,5YR 6/6), kalsit katkı

Yüzey İşlemleri: iç ve dış yüzde dudak kenarında yeşil, iç yüzde yeşilimsi kahverengi sırlı, dış yüzde dudak kenarından sonra kalan kısım pembe (5YR 7/4) astarlı

Tar: MS 11-13. yüzyıl

17. Levha. 2. Nr.19. Terrakotta Kaide p.

Kil: açık kırmızı (2,5YR 6/6), kalsit katkı

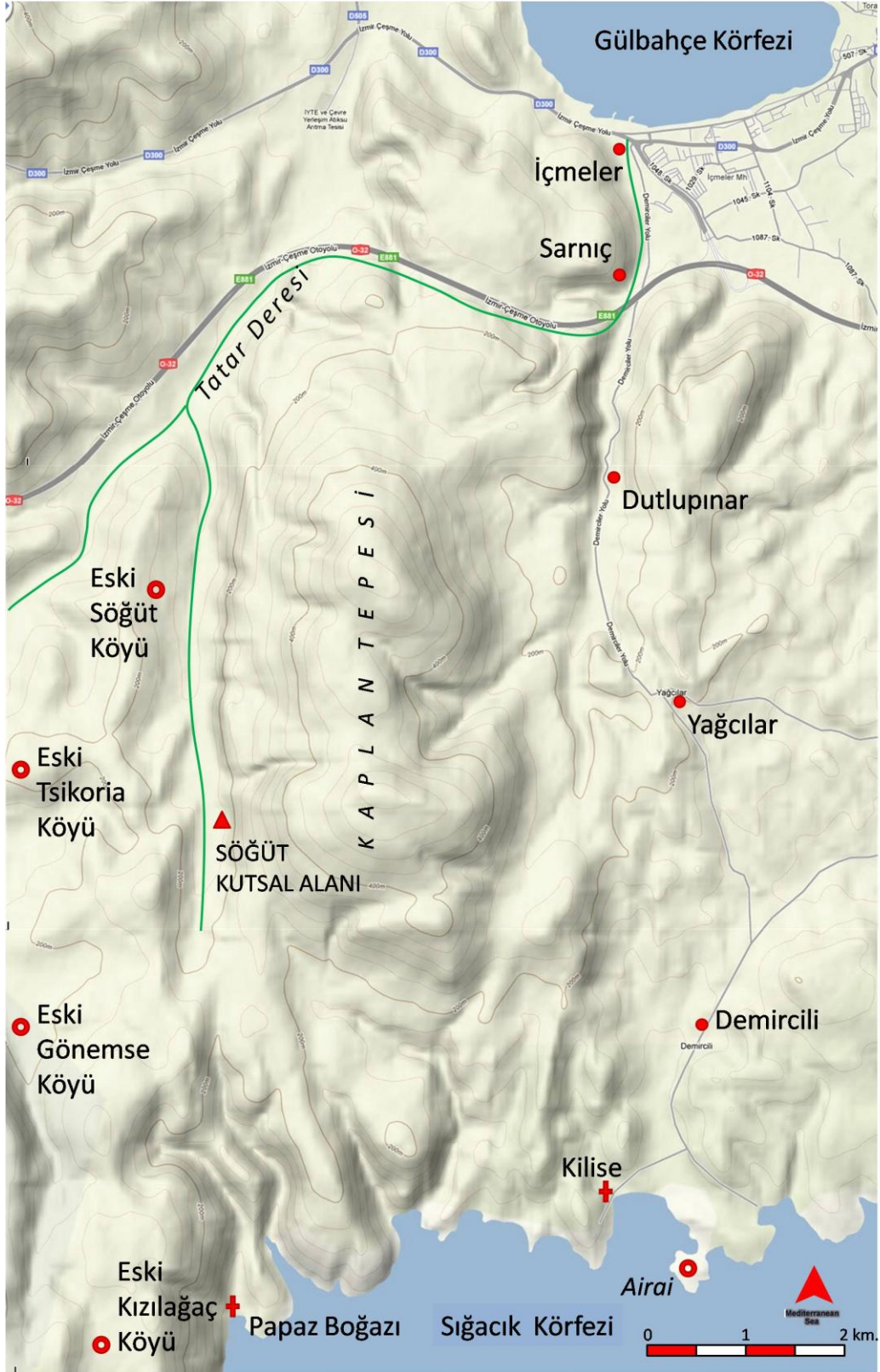
Yüzey İşlemleri: Açık kırmızımsı kahverengi (2,5YR 6/4)

Tar: MÖ 1-2. Yüzyıl

KAYNAKÇA

- Behr, D. (1988), Neue Ergebnisse zur pergamenischen Westabhang keramik, *Istanbul Mitteilungen*, 38, 97- 178.
- Böhlendorf-Aslan, B. (2004), Die glasierte byzantinische Keramik aus der Türkei, 3 vols., Ege Yayınları, İstanbul.
- Edwards G. R. (1975), *Corinthian Hellenistic Pottery*, Corinth VII, Princeton
- Gassner, V. (1997), *Ephesos, Das Südtor der Tetragonos-Agora, Keramik und Kleinfunde*, Wien: ÖAW.
- Hayes, J.W. (1972), *Late Roman Pottery*, London.
- Hood S. (1981), *Excavations in Chios, 1938-1955 : Prehistoric Emporio and Ayio Gala*, London: Thames and Hudson.
- Hürmüzlü, B. (1992), *Klazomenai Kap Formları Katalogu* (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kansu, Ş. A. (1963), Ege (İzmir) alt Paleolitiğine ait ilk not. Note préliminaire sur le paléolithique inférieur de la région égéenne (İzmir), *Bulleten*, XXVII/107, 485-490.
- Nakracas, G. (2003), *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, İ. Onsunoglu (Çev.), İstanbul: Belge Yayınları.
- Meriç, R. (2002), Späthellenistisch-römische Keramik und Kleinfunde aus einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos, *Forschungen in Ephesos*, 9, 3, Wien: ÖAW.
- Robinson, H. S. (1959), *Pottery of the Roman Period*, The Athenian Agora, V, Princeton.
- Schäfer, J. (1968), *Hellenistische Keramik aus Pergamon*, Pergamenische Forschungen II, Berlin.
- TAY-I, (1996), *Özbek/Çarpank*, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, 1, İstanbul: Ege Yayınları.
- Uhri, A. ve Öz, A. K. (2008), Söğüt Mevkii Kutsal Alanı Urla Hakkında İlk Gözlemler, III-IV. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu, *Anadolu/Anatolia Supplement 2*, 295-303.
- Ziegenaus, O. ve De Luca, G. (1968), *Der Südliche Temenosbezirk in Hellenistischer und Frühromischer Zeit*, Das Asklepion, 1, Berlin: DAI.

ŞEKİLLER

Harita 1. Antik kaynaklarda geçen Khersonesos berzahu

Resim 1. Söğüt Kutsal Alanı'nın batıdan görünümü.

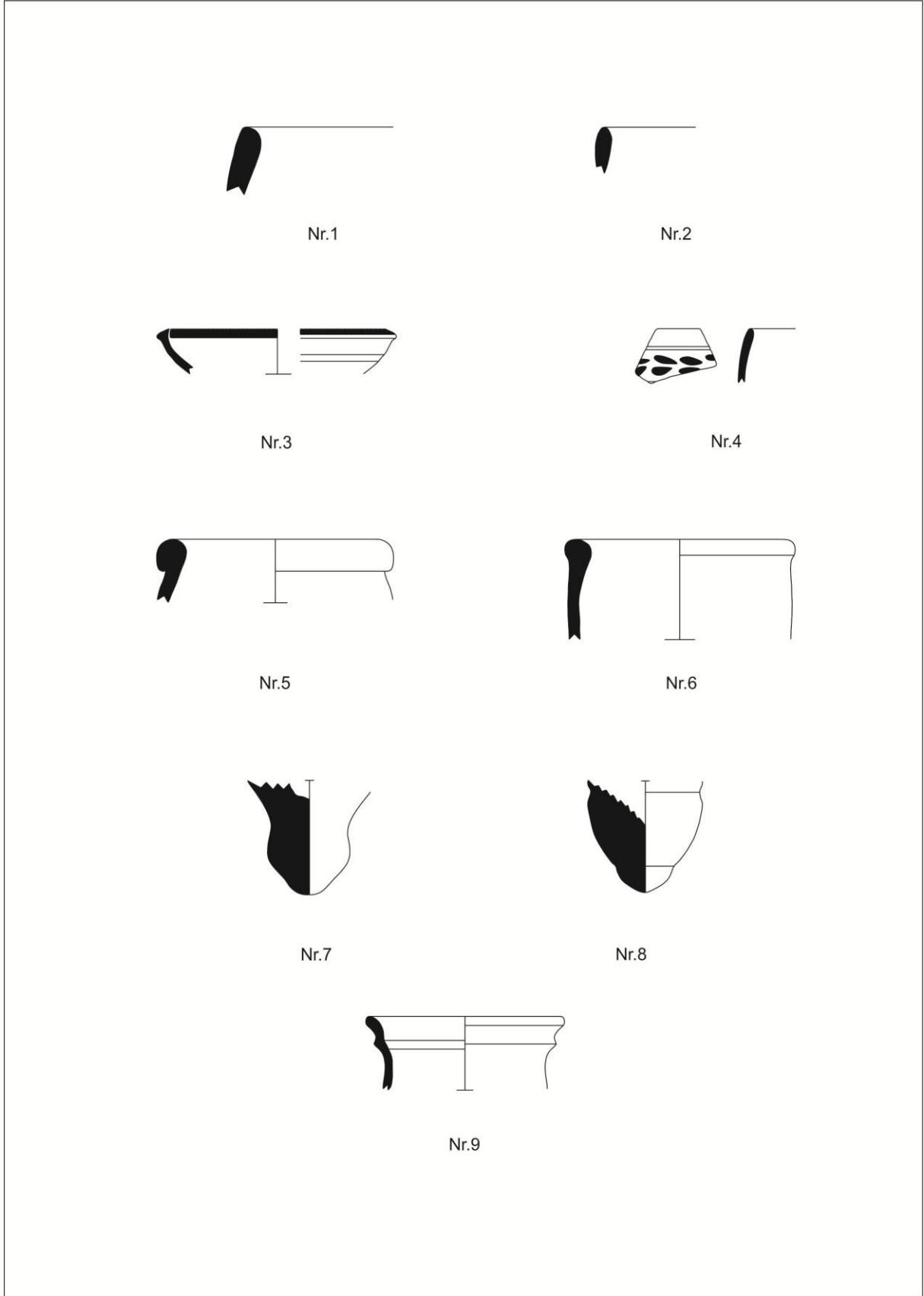
Resim 2. Kutsal alan içindeki sunak ve figür

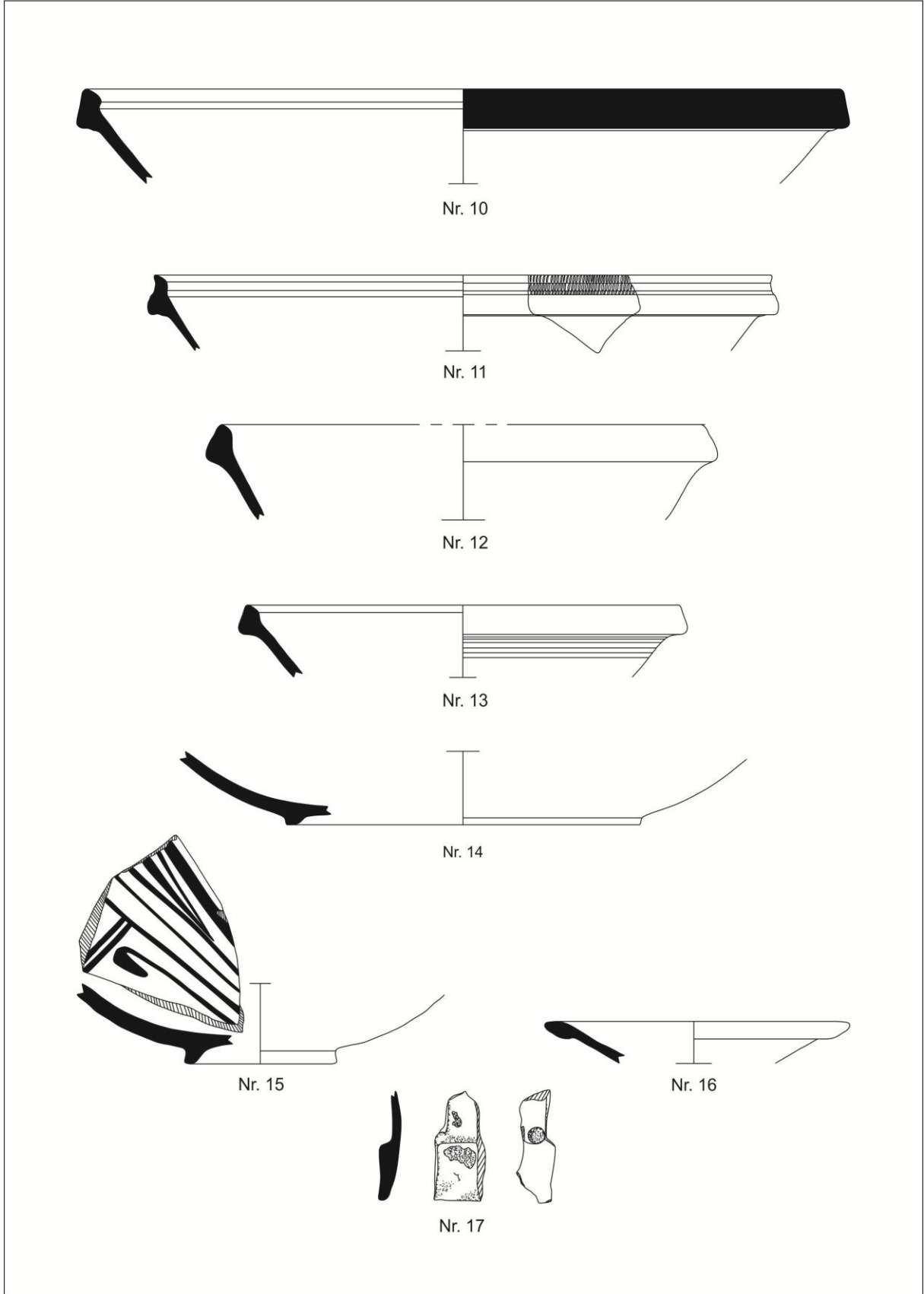
Resim 3. ETÇ, Arkaik ve Helenistik Dönem Seramikleri

Resim 4. Roma ve Bizans Dönemi Seramikleri

Levha 1. ETÇ, Arkaik ve Helenistik Dönem Seramikleri

Levha 2. Roma ve Bizans Dönemi Seramikleri